

AUSPICE ET DUCE JESU CHRISTO!
DISSERTATIO METAPHYSICA,
De
ACTU & POTENTIA,
Qvam 189.

Ex suffragio & indultu Amplissimi
COLLEGII PHILOSOPHICI,
In Illustri Academiâ Aboënsi,
SUB PRÆSIDIO

Viri Excellentissimi & Praeclarissimi
DN. M. SIMONIS ZÄLVD
Metaph. & Logices Professoris celeberrimi,
Consistorii Academici Adsefforis gravissimi,
Patroni & Praeceptoris mei propensissimi,
summâ perpetuâq; animi reverentiâ non
uno nomine prosequendi,

Publicè ventilandam proponit

JOHANNES UTTER FINLANDUS,
Reg. Stipend.

In Auditorio Maximo,

Ad diem 31. Martii Anni 1686.

Impr. apud Joh. L. WALLIUM, A.T.

DISTRIBUTIO / MATERIALE
AUSCULTATIO / DE CIRCO

ACUTI ET FORTI

CONFIRMATIO / DE CIRCO

IN VIRUM JUVENEM

Omni Liberali Doctrinâ Eruditum,

DN. JOHANNEM UTTER,
Palladiæ Artis fidelem cultorem, Discursus
præsentis Autorem solertissimum, Amicum
& commilitem pensius amandum.

Irrigat ut Terram bene, qui demittitur imber
Cælo, quo sicut frugifer & paxiens: (nam
Hoc aliter Doctrina hominem præclaribus or-
Dotibus, ut possit cernere vera bona.
Hac ad te spectante Utter mi candide amico,
Tu qui es Aonii gloria rara ehort.
Impiger à teneris etenim sebatuſ ab annis
Es, Artes dictas Pieridumq; sacra.
Non tibi complacuit studiis intendere mentem
Vanuſ, sed Doctos que recreare solent.
Id satis ostendit tua dissertatio præsens,
Est qua subtilis, rara & acuta simul.
Lecircò ex animo mihi gaudeo, sed ihi grazor
Ausibus in tantis! prospera cuncta vovens!

L. Moß

Quamvis properatim scripsi

S I M O N T A E P O I
Log. & Met. Prof. Ord.

Qvæ jam te à teneris gratum mihi reddidit
annis,

Dum monitis aures pandere non piguit,
Sedulitas bifidi vexit te ad culmina montis;

Culmina non segni sic adeunda viro,
Vtter; tu ingenii concessos tendere nervos

Non dubitasti etenim, hinc præmia digna
feres.

Quin quoq; te stimulat gengrosæ laudis ho-
nestas,

Aonii, JANNES, portio cara choi,
Sustineas clariis ut nunc luctarier arvis,

Hinc patet ingenium, svavis amice, tuum,
Perge bonis avibus celso de ponte cathedræ

Differere, & verbis tangere verba piis.

Turba novena tibi decoranti germine laurum

Præparat, ut doctum singat honore ca-
put.

Hinc genitrix capiet mæroris mite levamen,
Et, quibus es charus, gaudia mille tui.

*Hac pauca in honorem suavissimi
quondam discipuli, progressus
suos, quibus par est, publicè
probanti, amico latog animo
apposuit*

ISAACUS Philiman.

Mentis oculorumque aciem, in
materiae, præsentis συζητήσει sub-
stratae indolem, aliquanto accuratius
intendenti, duo se imprimis pensicu-
landa offerunt; Utilitas scilicet ejus,
Et varia eruditorum de eadem judicia.
Quantum ad prius, ea quidem tam
in Theologia quam Philosophia est tan-
ta, ut cum egregie columnam laudis po-
suisse dixerim, qui eam dignis elogios
mactare, vel vivis suis coloribus, ne
dicam depingere, sed adumbrare solum
valeat. In Philosophia namq[ue] circa
theoriam Causarum, ut alio taceamus,
magnam præstat utilitatem: Imo ad
omnes ferè se extendit disciplinas; vix
enim alias invenies, ubi actus Et po-
tentiae non fiat mentio. In Theolo-

logia vero ostendit subsistendi actum
posse nonnunquam separari ab actu ef-
fendi, & id ob actum personalem fieri,
quod alias ob actum naturalem minime
fieret. Posterius autem quod atti-
net, tum varia horum terminorum ad
Ens applicatio Lectoris animum in di-
versas distrahit ratiocinationes. Non-
nulli enim existimant has affectiones
Ens adaequatè dividere, cum dicitur,
Ens aliud esse actu aliud potentiam; sed
quoniam attributa entis erunt actualia
& positiua, ideo ens in potentia, tan-
quam equivocè duntaxat dictum ens,
illud munus obire nequit. Alii vero,
utpote saniores, asserunt actum & po-
tentiam non aliter nomine attributo-
rum entis venire, quam prout utrumq;
actu existat, ut verè dicatur, omne ens
esse potentiam vel actum. Horum itaq;
duorum, illa sua utilitate ad materiam
bancce

in hancce ventilandam allicit; hæc vero
s. uā difficultate absterret. Ast cum in
i, arduis honestus respiciatur conatus,
ne ratioq; bona habeatur intentionis, ma-
i. eriam præsentem sectionibus duabus
dūs īv παρόδῳ percurram. Sic itaq; ju-
i. vante Jehovah Unirino!

SECTIO Κατασκευασμή.

§. I.

SECUNDUM omnis ævi Philosopho-
rum placita, præcepta disciplina-
rum omnia, quæ rationem rectam,
auctorem agnoscunt à Definito & De-
finitione primordia ducunt, quo sic à
generalioribus ad specialiora progre-
diendo dissentium inserviatur captui.
Mihi igitur in indolem *Actus* & *Potentia*
indaganti maximè proficuum videtur,
eorsim utriusque tam ὀνοματολογίαν
quam περιγνωμονίαν. κατὰ τὸ δυνάτον
prævious explicare, & primò quidem
potentiæ.

§. II.

Potentia natales suos debet deducente

Bellovisio ex Avicenna, potentiae hominum, qui sine aliis & sine impedimento possunt facere quod volunt. Hinc per translationem usurpatur pro omni principio actionis & passionis. Tantum de origine vocis, sequitur varia ejus acceptio.

§. III.

Potentia sumitur vel *positiva* vel *negative*. Illo modo rem actu existentem vere denominat, & est affectio entis, atque potentia *subjectiva* audit: *Hoc* non item cum sit nihil reale in subjecto, seu intrinsece afficiens; sed tribuitur objecto tantum per denominationem merè extrinsecam, & est non tam in subjecto possibili, quam in agente extraneo, aliquid producere valido. Talis potentia non solum est *objectiva* illa, quæ æquipollit enti in potentia, quia licet actu non existat, est tamen objectum aliquius potentiae activæ, à quâ produci possit; verum etiam, secundum quosdam, potentia *obedientialis*, quæ ideo non est positiva, quia nudam dicit non repugnantiam respectu Dei, Angelorum, homi-

hominum & brutorum. Potentia re-
sponsiva potest intelligi radicaliter vel for-
maliter. Priori, non posteriori sensu
vera est potentia. Præterea potentia
re dividitur in transcendentalem & prædico-
mentalem. Hæc peculiare ens est; illa
vero non est ipsum ens, sed ejus so-
lum affectio communis, nostræq; jam
considerationis. Synonyma Potentiæ
sunt: dñs, potestas, facultas, vis et-
iam & quidem talis qualis omnia
transgreditur prædicamenta.

§. IV.

Explicato ita nomine, ad rei con-
siderationem deveniendum & ejus ῥ
ōti explicandum foret, nisi studium
brevitatis, evidentia rei, (omne namq;
Ens disjunctive Actus vel Potentia sa-
lutar) temporisq; ratio aliud svade-
rent. Recto igitur tramite ad momen-
tum ῥi ēsi pergendum, ibique probe
attendendum, transcendentia hæc, ob
essendi communitatem, haud quaquam
accuratas admittere definitiones: nos
igitur oportere aliquali descriptione
esse contentos, quam cum Clarissimo

Fromimio talem damus. *Potentia est id,*
secundum quod Ens potest aliquid. Hic r̄
posse præscindit ab agere & pati, æque
enim Deus potest agendo conservare
mundum, ac cera patiendo hanc vel
illam recipere formam. Invenies &
alias potentiae descriptiones : qvod
scilicet illa per actūactuetur, vel quod
actum suum non dum habet, sed ha-
bere potest: Vel etiam jam recipiat jam
largiatur actum; sed cum illæ poten-
tiæ transcendentali partim minus con-
veniant, partim sint strictiores, ideo hic
merito suspectæ habentur.

§. V.

Dividitur potentia in *activam* &
passivam, secundum *eam* Ens agere, se-
cundum *hinc* pati potest. Hic autem
actionem & passionem minime intelli-
go prædicamentalem ; sed termino-
istos ampliandos, & in naturâ abstra-
ctissimâ accipiendos censeo : Cete-
rum *activa potentia* est vel *summa* & in-
finita, vel *sub summa* & finita. *Illa* est
solius Dei: *haec* creaturarum. Poten-
tia *divina* est vel *absoluta*, vel *ordinata*.

Secundum

Secundū eam ista etiam, quæ sunt ὑπερ
ὑγίη, ὑπερ λόγον καὶ ὑπερ πᾶσαν κατάληψιν,
facere potest: secundū hoc vero ad nor-
mam suorum decretorum agit. Po-
tentia naturalis, quā ens à naturā aptum
est ad aliquid: ut semen humanum ad
recipiendam formam hominis, ad pas-
sivam refertur potentiam.

§. VI

Præterea potentia est vel *rationalis*
vel *irrationalis*. Illa paret rationis im-
perio, hoc non. Scias autem quasdam
potentias per essentiam & formaliter;
alias vero per concomitantiam & par-
ticipationem rationales dici. Juxta-
que attendas, potentiam rationalem
hic non intelligi specialiter pro discursu,
sed simpliciter pro omni intellec-
tione, sive discursu, sive simplici ap-
prehensione fiat. Miraris forte quod
contra communem consuetudinem,
potentiam rationalem & irrationalem
ad potentiam in genere reduxerim;
sed desines mirari, animadvertis me
veritatis insistentem talo, cum cele-
berrimo Frommio innuere, eam non
ad

ad activam solum, verum etiam ad passivam potentiam oportere referri. Qvod ab hominis discendi capacitate & corruptione mistorum elucet. Tantum de potentia; sequitur actus:

§. VII.

Vox *Aetus* tradente Zabarella lib. 2. de mat. prima cap: 24. 179. Primum est imposita ad significandam operationem. Deinde traducta ad significandam formam. Et quemadmodum potentia primo activam illam denotat, & per translationem deinde passivam. Ita actus notat primô eum, quo potentia activa, deinde quo passiva compleetur potentia.

§. VIII.

Actus est vel *transcendentalis*, quem jam hic venamus; vel *prædicamentalis*, quæ est ipsa actio & certum constituit prædicamentum. *Primus* vel *secundus*. Actus *primus* est forma rei vel potentia sive substantialis sive accidentalis. Actus *secundus* est operatio proveniens à formâ rei. *Signatus* vel *exercitus*. Actus *signatus* est, quo res in universalis naturâ

turâ repræsentatur & communi definitione signatur. *Exercitus* cum natura universalis in particulari applicatur. *Actus Entitatis*, quo entia intrinsece formam non habentia existunt. *Formatus* vero est qui rem corpoream actuat. Id ergo intendit hæc distinctione, quod res aliæ per suam Entitatem, aliæ per Formam sunt id, quod sunt. *Actus essentiae* est, quo aliquid constituitur in esse suo actuali. *Actus subsistentiae* est secundum quem res subsistit. Prior rebus omnibus communis: Posterior substantiis est proprius. Jam succedit synonymia: *Actus* alias dicitur existentia, motus & *enstans*.

§. IX.

Quod de potentia dictum, idem quoq; hic loci dicendum foret de *Actu*; sed ne crambem apponam bis contam, hanc dabo ejus descriptionem: *Actus* est quo ens dicitur excedere potentiam. Unde patet *Actum cognosci* ex oppositâ potentiat, cuius est finis & complementum.

Dispescitur Actus in *purum*, qui nihil potentiae passivae admixtum habet; vel *impurum*, cui potentia passiva (imprimis cum materia) juncta est. Actus autem dicitur purus vel *simpliciter*, ut Deus; vel *secundum quid*, ut Angeli & anima separata, quatenus carent potentia materiali. Similiter impurus omni creaturae competit, modo tamen diverso: Corporibus scilicet simpliciter; spiritibus vero secundum quid.

SECTIO Aνασκευασικη.

QVESTIO I.

*An Actus & Potentia ita denominant
Ens disjunctive, ut Ens actu rem jam
existentem; Potentia vero eam que
non dum est, sed potest existere de-
notet? Neg:*

*Qvia sic unum disjunctionis
membrum enti, alterum non en-
ti competenter cum autem Meta-
physicus sit sollicitus de ente actu-
ali,*

ali, ideo affectiones sibi correspondentes requirit. Sed urgeat aliquis de entis in potentia realitate in causis, quam quidem concedo; interim tamen aſtero eam minimè sufficere, cum ens intrinſecè non constituat. Alioquin id quod jam actu est, intrinſecè constitueret id quod nondum est actu, & accidens in actu eſſet realitas substantiæ in potentia.

QVÆSTIO II.

An detur potentia objectiva? Neg.

Est enim non ens, & tribuitur enti nondum existenti, qvatenus alicujus potentia est objectum.

QVÆSTIO III.

Num Deus poffit omnia? Aff.

Nisi enim id, tum non eſſet omnipotens; quod tamen tam Scriptura, qvam Natura cōcedunt,

&

& comprobant. Quod vero at-
tinget contradictionia & impossibi-
lia, tum notum, ea magis aliquem
impotentiae quam potentiae argu-
ere. Potentia enim non exce-
dit objectum suum adæquatum.

Quæstio. IV.

*Utrum actus primus unius rei alteri
sit simpliciter incommunicabilis?*
Neg.

Affirmativam enim tuentes ne-
garent formam se communicare
materiæ, quod plane ἀφιλόσοφον.
Et licet Alstedius contrariæ adsti-
puletur sententiæ, eò tamen ni-
hil amplius obtinet, quam qui sta-
tueret quendam actum primum
non esse actum primum.

Quæ.

QVESTIO V.

*An plures actus primi in uno ente den-
tur? Aff.*

De actibus primis accidentalibus res est plana, varios enim in uno eodemque ente eos reperias, cum eidem subiecto diversissimæ attribuantur facultates, quæ nihil aliud sunt quam operationum suarum principia, adeoque actus primi. In substantialibus etiam duos dari actus primos, essentiæ scilicet & subsistentiæ Philosophorum evincunt argumenta. Hæc pro ratione instituti, de actu & potentia brevissimè elaborata sufficiant. Coronidis tamen loco nonnulla, hic placet subnectere corollaria.

I. Pan.

- I. Puncta Hebraorum sunt literis
coætas.
- II. Poëma & Peësis differunt.
- III. Logica genere proximo per Ar-
tem definitur.
- IV. Spiritus qua talis non agnoscit
principia essendi.
- V. Formæ substantiales dantur.
- VI. Geometriæ objectum latius patet
quam alias primo vocis istius intu-
itu videtur.
- VII. Ethica, Politica & Oeconomica
non sunt distinctæ disciplinæ; sed e-
jusdem disciplinæ partes.
- VIII. Summum bonum civile, non
est absolute, sed in suo genere & suo
modo tale.

Gloria sit Patri, Nato sit Gloria Sancto,
Gloria Spiritui, Triadi sit Gloria Sacrae.

VIRO JUVENI

Solidioris literaturæ encomio,
morumq; politiorum gratiâ
ornatissimo,
Peregrinatio & Prastantissimo

DN. JOHANNI UTTER Finl.
Familiari & amitino suo peraman-
do, de *Actu & Potentia* solerter
disputaturo:

Mercurium ut quodvis non dat tibi ton-
file lignum;
Præpere nec cuius gressu properare Corin-
thum,
Contigit; ad grandes sic nec confurgit
honores
Arduus à teneris quem non labor oc-
cupat annis.
Forma *boni* melior, sponteq; adama-
bile *verum*,
Actus item varius, simulatq; *Potentias*
nuda,
Postulat ingenium vestigans pervia
curæ

Ter

Terrigenūm, mentem pariter quæ vin-
dice nisu.

Comprobat, in quantum linquat falla-
cia verum.

Ingenii, JANNES, quod sit tibi prom-
pta facultas

Palladiisque vigil nimium sudâris in-
hortis

Testis adest præsens hæc *dissertatio do-*
cta

Cœptum quæ rapidis gressum jam
passibus urget;

Quoque prior virtus, celerat jam gloria cursu
Cum fortis rabiem, tristesque, elusor iras.

Ausibus eximiis faveat suprema po-
testas!

Hisce, licee occupatus, animitus
zamen gratulatur

ELIAS WOIVALENIUS.

Aixpor

Αἰσχρὸν τοι Ἰηρόντε μένειν χενεόντε νέες οἱ.

Ε λεγε πάλαι ὁ ποιητης καὶ μὲν τῷτο ἀληθῶς.
Ε καὶ δὲν τὸ σιχρότερον ἡ χρόνου πελὺς σὺ τὸν
πεσίγμαστι Δικτεῖθεν μὴ εἴκειθεν ἄνευ κάρπων
καὶ εὐχρησίας ἐπανέρχεσθαι. εἴδομεν δὲ πολλά
καὶ πιάτας αὐτῶν, οἵτινες ἐλάιας καὶ σπαν-
δῆς πολλούς λελειμένων, παντελῶς κανοὶ ἀνέ-
στρεψαν. Σὺ δὲ Φίλε μή ἔντιμε τέλλως πολὺ^{το}
σι ήμιν Βιοτεύσας, οὐδὲ τῷτο μηδαμῶς πρέπον
τον, ἐγὼ δέ τέττα Φίλος τῆς ἀγχινοίας σὺ σπόρου
ἀλλ' ἐξήσκηκας ἀσκυρῷ. Ὅτε γῦν ἀνξάνη καὶ
ἐυπόρως κάρπων ποιῇ σὺ ἀλλοις μαρτυρεῖ τῷτο,
ἢ ἐπὶ πάροντος Δικτεῖς πάνυγε ἐπαίνετο,
ἀυτῇ δὲ τεκμήριον τῆς σὺ θητημελείας, ἐν-
μαθεῖς καὶ Φιλοπονίας. Ἐγὼ μὲν καὶ μάρ-
τυρός εἰμι τῆς ἀκερβείας σὺ, πολὺς γάρ μετ'
ἔμοι πεπαιδευμένας Δικλόγυρος ἐσκηκας. Μάλι-
στα τοι γάρ τον τῷτο σὺ πόνω συγχάιρω καὶ ἔν-
χομαι ἵνα ὁ θεὸς ἐυήμερον ἀντώ μηδὲ ἔυχες
πεφστίῃ συμπλήρωμα.

Εἰς Φιλίας καὶ εἰλικρινείας τεκού-
μέριον ἔγραψε,

MAGNUS SYLVIUS.

Themata quæ vigili te consignasse labore
Perspicio, ostendunt Musarum castra se-
cutum

Temet, Pieridum subiisse & Palladis arcem.
Sunt, non diffiteor, multâ, conamina laude
Digna, quibus poteris concendere culmen
honoris,
Quod tibi prò meritis multis, debebitur olim.

Hisce consanguineo suo perdilecto
etsi festinus L. sn. Mq. con-
gratulari voluit

ARVIDUS ROTHOVIIUS.

Ut amoenissimo illo ac florentissimo Anni tem-
pore, vere, omnia quasi reviviscunt &
uberrimos fructus largifluaḡ dona, suavitatis
indicia edunt manifestissima, imo hilaritatis
incitamenta porrigunt nobis jucundissima.
Planæ è sinu Terra assurgent succresunt, fer-
tilitatem provenient suavissimum aḡ ac uti-
lissimum producunt, (ut pulcherrimis violis
arva micent, purpureis rosis campi niteant,
aureis liliis prato rideant, mille coloribus gra-
sis odoribus hortuli rutilent, arboribusq̄ folio-
rum germine pubescentibus renideant) com-
muniocium oculos pulcherrima viriditate mul-
centes.

entes. In sylvis animalia variâ latitâ et in-
credibili voluptate profunduntur, et exerceant
se: Philomela suavissimos cantus sapiculè
repetunt. Apes undiq; prata floribus splenden-
tia per volitantes nectar bene volumq; succum
illis exsugunt, et in suum usum recondunt.
Formicæ alimentorum acervos colligendo mul-
to labore se fatigant. Tali modo omnia ex-
hilaritate quasi emergentes obseruato tempo-
re fructus suos aperiunt; Haud secus juve-
nilis illius aetatis vere hominis est exercere
vires suas, coronando se doctrina ac virtutis
rosis genemelis antequam temporis illius aurei
flos præstantissimus pereat. Hæc ad verita-
tis pateram Tu Dn. Respondens examina-
sti, à primis usq; annis studiis invigilando et
Palladii roses, h. e. mentis et sapientia Thes-
auros colligendo, per spinosam viam ad He-
licona tendere capisti, nec adhuc aliqua dif-
ficultate te vinci pateris, sed continuo cursu ad
meam properas, quod præsens sane disputatio
luculentè evincie. Perge itaq; perge tales
flores legere, quos nulla adversitatum hyems
opprimet, nulla malorum Erynnis libabit, nul-
la acrioris infortunii balista everget, sed trans-

acto fructiforis laboribus hoc atatis vere, illi
aliquando elucescat dies, quo exclamatione tibi
liceat: sicutis est laborum præterito-
rum memoria.

Hac volanti, volenti tñ. crena adiicit
JOHANNES LUCANDER
N. F. Aboensis.

Eξεχώπτου, σὺ πάσι τοῖς ἔργοις τοῖς
εἰδέσαι· ἐπεὶ δὲ υπάρχῃ αὐλενομένη ἡ
δισυχίας, ὥλλα τὰ ἔγκεφάλα σύπεργάζεται
πρὸς ἀκρίβειαν οὐκ πεφροντισμένα
βάλεται; ὡς τελευτῶν τρεῖς ταῦθεν δέχεσθαι, οὐ
τὴν ἃ ὡς ποδῶν ἐμάιμησεν η βασικία δῆπε
ὑπερθέρεσθαι, ὥστε τὰ ἑδλὰ εἰς πάντα ἐρείψωσ-
τῶν βλαβῶν, ἀκρατής δέ την ἀρετὴν πάντη
κατισκάπτειν, καὶ οὐ θεὸς τὸν βίβανος πόθεν
βροτὸν, οὐκέ τι μή διπολέγει διδάσκων, εὖν δέρ-
ομη, ὅπι τῆς ἀγαθωσύνης αὐτῷ πέθεται δέ τινας τὸν
ἀνίσχει ἀντὸν ωρίζοντας λέγεται. Σὺ δαὶ κύριε δι-
δάσκαλε ἦ ΙΩΑΝΝΗ ΟΤΤΙΤΗΡ, μέγος τὴν
διδάχην, ηδὲ περιφιλές τῆς ἐυσαθείας, ηδη
ἄγλον ποιεῖς τὸ ἑδράστενον ὑπομέλειαν τοῖς ποια-
ρῶν ἀγκιστεῦσι σα ωρίζομεν Φέρεις, οὐκ τῷ
θεῷ κάρημα πάντη.

HENRICUS BRENNERUS O.B.

